

Article Information

Article Type: Research Article

This article was checked by iThenticate.

Doi Number: <http://dx.doi.org/10.17121/ressjournal.3204>

ArticleHistory:

Received

28/05/2022

Accept

14/07/2022

**Available
online**

15/07/2022

ANALYSIS OF FUZULI'S "İSTEMEZ" REDIFED GHAZAL BY ONTOLOGICAL ANALYSIS METHODOLOGY

FUZÛLÎ'NİN "İSTEMEZ" REDİFLİ GAZELENİN ONTOLOJİK ANALİZ METODUYLA ÇÖZÜMLENMESİ

Kübra BATAR¹

Abstract

The breakthroughs in positive sciences in the 19th and 20th centuries have brought about great changes. These changes have also affected the view towards language and literary works. Modern scientific understandings of hermeneutics, semiotics, linguistics and structural language have completely changed the perception and analysis of literary works. One of the mentioned scientific understandings is the ontological analysis method, which examines literary works in layers. The order of layers in the ontological method consists of sound, meaning, object, destiny and fate. The correlation between these elements provides the emergence of the artistic value of literary works. Within the tradition of Divan poetry, many poems have been written for about six centuries. In order to understand these poems and to prove their literary value, first of all, classical paraphrase studies were made. Divan poetry products have begun to be studied with the anthological method, which is one of the modern and aesthetic methods, with the changing and developing time. The studies carried out in the field prove that the system of layers required by the ontological method is suitable for the structure of Divan poetry and the organic bond within itself. In this study, first of all, information about the ontological method is given and the layers of existence are mentioned. Then, attention has been drawn to the important points about the application of the ontological method to literary works. Afterwards, the sound, meaning, object, destiny and fate layers that make up the internal and external structure of Fuzuli's ghazal with the redif "istemez" have been determined and the artistic value of the ghazal is tried to be revealed. As a result, it has been revealed that modern and aesthetic methods can be used besides classical methods in the analysis of Divan poetry products.

Keywords: Fuzuli, ghazal, ontology, analysis.

Özet

19. ve 20. yüzyılda pozitif bilimlerdeki atılımlar, büyük değişimleri beraberinde getirmiştir. Bu değişimler dil ve edebiyat eserlerine yönelik bakışı da etkilemiştir. Hermenötik, gösterge bilimsel, dil bilimsel, yapısal vb. dil ile ilgili modern bilimsel anlayışlar, edebî eserlere yönelik algıyı ve çözümlmeyi

¹ Öğretmen, kmsbatar@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1329-9219

bütünüyle değiştirmiştir. Sözü geçen bilimsel anlayışlardan biri de edebî eserleri, tabakalar hâlinde inceleyen ontolojik analiz metodudur. Ontolojik metottaki tabakalar düzenini ise ses, anlam, nesne, kader ve alinyazısı oluşturur. Bu unsurlar arasındaki korelasyon edebî eserlerin sanat değerinin ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Divan şiiri geleneği dâhilinde yaklaşık altı yüzyıl boyunca pek çok şiir yazılmıştır. Bu şiirleri, anlamak ve edebî değerini ortaya koymak amacıyla öncelikle klasik şerh çalışmaları yapılmıştır. Divan şiiri ürünleri, değişen ve gelişen zamanla birlikte modern ve estetik metotlardan olan ontolojik yöntemle incelenmeye başlanmıştır. Alanda yapılan çalışmalar ise ontolojik metodun gerektirdiği tabakalar sisteminin Divan şiirinin yapısına ve kendi içindeki organik bağa uygun olduğunu kanıtlar niteliktedir. Bu çalışmada öncelikle ontolojik metot hakkında bilgiler verilmiş ve varlık tabakalarına değinilmiştir. Daha sonra ontolojik metodun edebî eserlere uygulanışı hususunda önemli noktalara dikkat çekilmiştir. Devamında Fuzûlî'nin "istememez" redifli gazelinin iç ve dış yapısını oluşturan ses, anlam, obje, kader ve alinyazısı tabakaları tespit edilmiş ve gazelin sanat değeri ortaya konmaya çalışılmıştır. Neticede Divan şiiri ürünlerinin tahlilinde klasik usullerin yanında modern ve estetik yöntemlerden de istifade edilebileceği ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Fuzûlî, gazel, ontoloji, analiz.

GİRİŞ

19. ve 20. asırda pozitif bilimlerde önemli gelişmelere ve buluşlara imza atılmıştır. Pozitif bilimlerdeki bu sıçrayışlar, edebiyat ve dil çalışmalarına da etki etmiştir. "Saussure'den sonra Batı dünyasının dil ve edebiyata bakışı değişmiştir. Bu bakış yapısalcılıkla beraber dil çalışmalarını, dilsel varlıkların algılanışını ve değerlendirilişini toptan değiştirmiştir. Modern çağlarda modernizm, yapısalcı akımlar, post-modernizm, gösterge bilim, anlam bilim gibi dil ile doğrudan veya dolaylı ilgisi olan bütün bilimsel anlayışlar, edebiyat biliminin edebî metinlere bakışına yepyeni boyutlar getirmektedir." (Tökel, 2007, s. 536)

Dil alanında yeni metotların gelişmesi, Divan şiiri tahlillerine farklı bir perspektif sunmuştur. Bu metotlardan biri de ontolojik analiz yöntemidir. Varlık bilimi olan ontoloji, "ilk felsefe olarak da bilinen ve teolojiyle benzerlikleri olan, zaman zaman metafizik anlamına gelecek şekilde anlaşılıp bazen de metafiziğin bir dalı olarak görülen felsefi bir disiplindir." (Cevizci, 1999, s. 644) Ontoloji terimi ilk defa Leibniz tarafından kullanılmıştır. Christian Wolff ise ontolojiyi varlığın genel bilimi şeklinde tanımlamış ve kavram bakımından sınırlarını ve konularını oluşturmuştur. Modern ontolojiye göre varlıklar, bir tabaklar sistemi dâhilindedir ve homojen değil de heterojen yapıdadır. Varlığın heterojen oluşu ise çokluktan ziyade tekliğin ve bütünlüğün göstergesidir. "Onun böyle bir çeşitlilik içinde ele alınması, var-olanın kendisine de uymakta ve ortaya konan tabakalar düzeni de organik bir karakter elde etmektedir. Gerçi varlığı tabakalar hâlinde düşünme, ilk Nicolai Hartmann'da ortaya çıkan bir düşünce değildir. Daha Aristoteles'te, skolastikte, sonra klasik rationalist teorilerin ve metafiziklerin hâkim olduğu çağlarda da varlık, yine bölümlü veya tabakalı olarak düşünülmüştür." (Tunalı, 1971, s. 19)

Batılı kaynaklarda varlığın tabakalar hâlinde düşünülmesi Aristo'ya kadar varırken Osmanlı âlimlerinden Taşköprizade Ahmed Efendi'nin de benzer bir düşünceyi öne sürdüğünü ifade etmekte yarar var. Şöyle ki Taşköprizade Ahmed Efendi'nin *Miftâhu's-sa'âde ve misbâhu's-siyâde fî mevzû'âti'l-'ulûm*² isimli eserinde varlıkların tasnifi şu şekildedir:

"Her şeyin dört mertebede vücûdu vardır: Yazı, ibare, zihin ve ayanda. Bunlardan önce olan sonrakine bağlanır. Zira yazı söze, söz zihinde olana, zihinde olan da ayanda olana delalet eder. Aslı olan, hakikî olan vücûd, ayrı olan vücûddur. Vücûd-ı zihninin hakikî veya mecaz olmasında ihtilaf olunmuştur. Ama ilk ikisi, yani yazı ve

² "Eser biyobibliyografik ve ansiklopedik bir hüviyettir. Kitap Osmanlı ilim zihniyetinin beslediği birikim ve literatürü belirtmesi, bu ilim muhitinin ulaştığı seviyeyi kapsamlı bir ilimler tasnifi ve bibliyografya disiplini içinde ortaya koyması, özellikle de bu zihniyetin XVI. yüzyıldaki yansımalarını göstermesi açısından önemli bir eserdir. Dört mukaddime, iki bölüm ve yedi kısımdan meydana gelmiştir." (İlhan Kutluer, *Miftâhu's-Saâde*, TDV İslam Ansiklopedisi, 30, 18-19)

söz kesinlikle mecazdırlar. Bundan sonra baştan üçüne ait olan ilim elbette alettir. Çünkü diğer faydalı ilimlerin elde edilmesine alet oluyorlar." (Çevik, 1966, s. 93)

Estetik bilimcilerden Roman Ingarden'ın bir edebiyat eserinde öne sürdüğü varlık tabakaları şu şekildedir:

1. Kelime sesleri ve onlara dayanarak meydana gelen ve daha yüksek bir basamağı gösteren ses yapıları
2. Farklı derecelerdeki anlam birlikleri tabakası
3. Farklı şematik görüşler tabakası
4. Tasvir edilen şeylerin (nesne, insan ve olaylar) ve onların alinyazılarının tabakası (Tunalı, 1971, s. 92)

Nicolai Hartmann, varlık tabakalarının çerçevesini Ingarden gibi net çizgilerle çizmez. Ona göre sanat eserinin *real* ve *irreal* olmak üzere iki ana tabakası bulunmaktadır. Edebî eserde *real* tabakayı ses ve kelime gibi maddî varlıklar oluştururken *irreal* tabaka ise anlam, düşünce, duygu, fiil vb. varlıklar olup maddî yapının dışındadır. *Real* ön-yapı kelimelere dayandığından maddîdir ve homojen bir özellik gösterir. *İrreal* arka-yapı maddî olmadığı gibi heterojen bir özellik gösterir. Bundan dolayı içinde farklı tabakaları bulundurur:

1. en ön tabaka, edebiyatta, tiyatrodaki görünebilirliği, işitilebilirliği ifade eder.
2. tabaka, ön tabakanın hemen arkasından gelir ve ön tabakanın aracılığıyla ve onda görünüşe ulaşır.
3. tabaka da gerçi bundan önceki tabakada görünüşe ulaşır ve ondan daha derin bir tabakadır. Bu, ruhî tabakayı karşılar denebilir.
4. tabaka, tabakalar düzeninde en derin tabakalardan birini teşkil eder. Çünkü bu tabaka artık insanın ruhî içi ile değil de, onun hayatının bütünü ile ilgilidir. Bu bütüne kader denebilir, ister bu tek kişinin kaderi olsun isterse birçok kişinin kaderi olsun. (Tunalı, 1971, s. 117)

İsmail Tunalı, *Sanat Ontolojisi* isimli eserinde Hartmann ve Ingarden'ın bu tasniflerinden hareketle edebî eserlerde kullanılabilecek bir yöntem öne sürmüştür. Bu yöntem göre edebiyat eserlerindeki tabakalar şu şekildedir:

1. Fiziksel var-olan olarak kelimelerin ses tabakası: Bu ses tabakası her kelimenin vazgeçilmez bir elemanıdır. Özellikle edebiyat eserlerinden şiir, lirik şiir söz konusu olunca bunun önemi büsbütün belirir.
2. Anlam tabakası: Homojen değil heterojen bir tabakadır. Bunu heterojen kılan, içine aldığı birbirinden farklı tabakalardır.
3. Karakter ya da ruhî özellik: Burada söz konusu olan kişilerin davranış ve eylemi değil de onun arka planında bulunan ruhî tavır ve karakterlerdir.
4. Alinyazısı, kader tabakası: İnsanî bir alinyazısı. (Tunalı, 1971, s. 118-120)

Ontolojik inceleme metodunu sanat eserlerine uygulayan Hartmann ve Ingarden'ın zikri geçen tasniflerinden yola çıkılacak olursa Türk şiir yapısının, ontolojik inceleme metodunun uygulanmasına oldukça elverişli olduğu söylenebilir. Bu bağlamda Yavuz Bayram; ontolojik analiz metodundaki tabakaları, oluşturduğu bir tabloda göstermiş ve bu tablo sonraki çalışmalarda araştırmacılar tarafından sıklıkla kullanılmıştır. Bu tablo şu şekildedir:

Tablo 1. Şiirsel Yapı (Bayram, 2008, s. 172)

<p>A. Ön Yapı</p> <p>Duyulur Yapı, Dış Yapı, Ses Tabakası, Maddi Tabaka, Görünür Yapı, Real Varlık Alanı, Vonderground, Şekli Yapı, Biçimsel Tabaka</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dış görünüm • Harfler, heceler, kelimeler... • Ölçü, âhenk, • Redif, kafiye, • Mısra, beyit, bend yapısı... • Şiirin varlığıyla duyulan, algılanan, görünen; yani işitsel ve görsel anlamda şiirin maddi yapısına ait her şey. 	<p>B. Arka Yapı</p> <p>İç yapı, İrreal Varlık Alanı, Soyut Yapı, Hinterground, Muhteva</p> <p>1. Anlamsal (Semantik) Tabaka</p> <p>a. Kelime Semantiği (Cocnitiv) b. Cümle Semantiği (Sentaks)</p> <p>2. Nesne (Objekt) Tabakası</p> <p>Anlamı ağırlıklı olarak taşıyan kelimelerden (temel obje ve yardımcı objeler...)</p> <p>3. Karakter Tabakası</p> <p>Şairin ruh dünyası, kişiliği, yetiştiği ortam, bakış açısı, psikolojik dünyasıyla ilgili bilgiler...vs.'den oluşur.</p> <p>4. Alinyazısı (Kader) Tabakası</p> <p>Üçüncü tabakadaki tespit ve değerlendirmelerin içinde bulunulan sosyal yapı ve bu yapının bütün insanlık açısından da değerlendirilmesi. Şiirden ilhamla varlık âlemi ve bu âlemin niteliğiyle ilgili değerlendirmeler...</p>
--	---

Yüzyıllar boyunca güçlü ses ve âhenkli yapısıyla dikkat çeken Divan şiiri çok katmanlı bir örgüye sahiptir. Bu katmanlı yapıda ise ses ve anlam arasında güçlü bir organik bağ yer almaktadır. Yukarıdaki tabloda belirtilen ön yapı ve arka yapı unsurlarının Divan şiirinde zaten bir karşılığı bulunmaktadır. Bu çalışmada Divan şiiri ürünlerinin ontolojik analiz metoduyla çözümlenebilirliğini sınamak ve varlık tabakalarını tespit etmek amacıyla Fuzûlî'nin "istemez" redifli gazeli, incelenecektir.

Gazel (Fuzûlî)

Teşne-i câm-ı visâlün Âb-ı Hayvân istemez

Mâ'il-i mûr-ı hatun mülk-i Süleymân istemez

Zulmet-i zülfün giriftârı dem urmaz nûrdan

Tâlib-i şem'-i ruhun hur-şîd-i rahşân istemez

Eylemez meyl-i behişt üftâde-i hâk-i derün
Sâkin-i künc-i gamun seyr-i gülistân istemez

Cevrden âh itme ey âşık ki ayn-ı lutfdur
Dost esbâb-ı kemâl-i hüsne noksân istemez

Âşık isen rind ü rüsvâlıktan ikrâh itme kim
Işk sırrın iktizâ-yı devr pinhân istemez

Işkdan vehm itmesün âşık yihar gönlüm diyü
Hiç sultânem diyen mülkini virân istemez

Ey Fuzûlî muttasıl devrân muhâlifdür sana
Gâlibâ erbâb-ı isti'dâdı devrân istemez

(Akyüz ve diğerleri, 1958, s. 239)

Gazelin Ontolojik Analiz Yöntemiyle Çözümlemesi

A. Ön Yapı/Dış Yapı (Şekil)

Okuyucunun metinde ilk karşılaştığı, muhatap olduğu unsur, dış yapıdır. Okuyucu şiirin şekilsel özelliklerini çözümleyip anlamlandırdıkça muhtevaya ulaşabilmektedir. Bu yönüyle dış yapının, şiiri anlama hususunda önemli bir eşik olduğu söylenebilir. Çalışmamızın konusu olan gazelin dış yapısı unsurları şöyledir:

Şiirimiz yedi beyitten meydana gelmektedir. Şiirin nazım şekli, gazel ve nazım birimi, beyittir. Aruzun *Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün* kalıbıyla yazılan gazelin kafiye örgüsü *aa/ba/ca/da/ea/fa/ga* biçimindedir. Aruzla yakalanan ahenk, gazelin redifi (istemez) ve kafiyesi (ân) ile sürdürülmüştür. İncelediğimiz gazelin dış yapısını meydana getiren bu unsurlar, aslında ses tabakası olup somut varlıklardan oluşur. Bu katman, bir bakıma tüm ontik yapının da aktarıcısıdır.

B. Arka Yapı (İç Yapı)

Birinci beyit

Teşne-i câm-ı visâlün Âb-ı Hayvân istemez
Mâ'il-i mûr-ı hatun mülk-i Süleymân istemez

1. Semantik (Anlamsal) Tabaka

a. Kelime Semantiği

teşne-i câm-ı visâl: vuslat kadehine susayan
âb-ı hayvan: hayat suyu, ölümsüzlük veren su, âbıhayat.
mâ'il-i mûr-ı hat: karıncaya benzeyen ayva tüyünü arzulayan kimse.
mülk-i Süleymân: Hz. Süleymân'ın mülkü

b. Cümle Semantiği

Beytin Okunuşu

Beytin Kurallı Cümleye Çevrilmiş Hâli

Teşne-i câm-ı visâlün Âb-ı Hayvân istemez Mâ'il-i mûr-ı hatun mülk-i Süleymân istemez	Teşne-i câm-ı visâlün, Âb-ı Hayvân istemez; mâ'il-i mûr-ı hatun mülk-i Süleymân istemez.
--	--

(Vuslatının kadehine susayan [kişi] âb-ı hayvânı istemez, karınca gibi olan ayva tüylerini arzulayan [kimse] Hz. Süleyman'ın mülkünü istemez)

2. Obje (Nesne) Tabakası

Tunalı'ya göre nesne tabakası; insanların, olayların, şeylerin oluşturduğu bir tabakadır (1971, s. 102). Bu tabakada bulunan varlıklar, okuyucuda yeni düşünceler, çağrışımlar uyandırır. Beyitte “teşne-i câm-ı visâl” ile “Âb-ı Hayvân” ibareleri arasında ve “mûr-ı hat” ile “mülk-i Süleymân” ibareleri arasındaki anlam ilgisi tenasüp sanatını meydana getirmiştir. Beyitte “mülk-i Süleymân” ve “Âb-ı Hayvân” tamlamalarının kullanımı telmih sanatını oluşturmuştur. Bununla birlikte “visâl”in “câm”a, “hat”ın ise “mûr”a benzetilmesiyle belîğ teşbih yapılmıştır.

3. Karakter Tabakası

Fuzûlî aşk ve ızdırıp şairidir. “Fuzûlî, kendisinin de söylediği gibi gençliğinde aşk şiirleri yazmış, sonra bunu bırakarak ilim ve marifet öğrenme yoluna gitmiştir. Şairin gençlik hevesiyle söylediği şiirler maddî ve beşerî aşkı, ilim tahsilinden sonra yazdıkları ise tasavvufî aşkı anlatan şiirlerdir.” (İpekten, 2003, s. 30) Fuzûlî'nin bu şiirdeki aşkı beşerî ve ilahî biçimde yorumlanabilir. Sevgiliye kavuşmak isteyen âşık, kendisine sonsuz bir hayatı sunan âb-ı hayvânı istemez. O, yaşamayı değil, sevgili ile vuslatı tercih eder. Tasavvufî manada değerlendirildiğinde ise şairin, kesreti ifade eden dünya mülkünü değil de vahdeti tercih ettiği söylenebilir.

4. Alinyazısı (Kader) Tabakası

Beyitte bir âşık tipi sergilenmiştir. Âşığın duyguları beşerî ve ilahî aşk arasındadır. Ölümsüzlüğü reddeden, dünya malını elinin tersiyle iten bu âşık sadece sevgiliyi arzular. Hiçbir dünyevî ihtirasın sevgiliyle arasına girmesini istemez. Bunlar ancak kesrettir ve kesretin vahdeti gölgelemesine müsaade etmez.

İkinci beyit

Zulmet-i zülfün giriftârı dem urmaz nûrdan

Tâlib-i şem'-i ruhun hur-şid-i rahşân istemez

1. Semantik (Anlamsal) Tabaka

a. Kelime Semantiği

zulmet-i zülf: zülfün karanlığı

giriftâr: tutulmuş, yakalanmış

dem urmak: bahsetmek

tâlib-i şem'-i ruh: yanağın mumunu isteyen

hurşid-i rahşân: parlak güneş

b. Cümle Semantiği

Beytin Okunuşu

Beytin Kurallı Cümleye Çevrilmiş Hâli

Zulmet-i zülfün giriftârı dem urmaz nürdan Tâlib-i şem'-i ruhun hur-şid-i rahşân istemez	Zulmet-i zülfün giriftârı, nürdan dem urmaz; tâlib-i şem'-i ruhun, hur-şid-i rahşân istemez.
---	--

(Zülfünün karanlığına tutulan [kişi] nürdan bahsetmez, yanağının mumunu isteyen [kişi] parlak güneşi istemez.)

2. Obje (Nesne) Tabakası

Beyitteki obje tabakasını "zulmet-i zülf, giriftâr, tâlib, nür, şem'-i ruh, hurşid-i rahşân" oluşturmaktadır. Beytin genelinde zulmet ve nür eksenli gelişen bir tezat sanatı söz konusudur. Bu zıtlık tasavvufi manaya da işaret eder. Bununla birlikte "tâlib, giriftâr" ve "şem', hurşid-i rahşân ve nür" kelimeleri arasındaki anlam ilgisi tenasüp sanatını meydana getirmiştir.

3. Karakter Tabakası

Beyitteki âşık, maşukuna son derece bağlıdır. O, hakikî aşkın önünde engel teşkil eden unsurlara asla meyletmez. Mecazî değil hakikî aşkın ve maşukun peşindedir. Âşığın ne istediğini son derece iyi bilmesi ve kararlı tutumu, her beytin son mısraındaki "istemez" sözcüğünün kullanımı ile vurgulanır.

4. Alinyazısı (Kader) Tabakası

Tasavvufi anlamda da yorumlanabilecek bu beyitte şair için aşktan başka çıkış kapısı yoktur. Bu aşk ister mecazî ister ilahî olsun o, maşuktan başka bir şey istemez. Zülfün karanlığına tutulduğu için nürdan söz etmez, sevgilinin yanağının mumunu arzulayan kimse parlak güneşi istemez. Tasavvufî manada ifade etmek gerekirse zülf, kesrettir ve kesrete yakalanan kimse nurun farkında olamaz. Yanağın mumu ise ilahî bir nürdür. Bu ilahî nurun talibi, elbette ki maddî âleme ait olan parlak güneşi talep etmeyecektir.

Üçüncü beyit

Eylemez meyl-i behişt üftâde-i hâk-i derün
Sâkin-i künc-i gamun seyr-i gülistân istemez

1. Semantik (Anlamsal) Tabaka**a. Kelime Semantiği**

behişt: cennet

üftâde-i hâk-i der: kapının toprağına düşen

sâkin-i künc-i gam: gam köşesinde oturan

seyr-i gülistân: gül bahçesinin seyri

b. Cümle Semantiği

Beytin Okunuşu

Beytin Kurallı Cümleye Çevrilmiş Hâli

Eylemez meyl-i behişt üftâde-i hâk-i derün Sâkin-i künc-i gamun seyr-i gülistân istemez	Üftâde-i hâk-i derün, meyl-i behişt eylemez; sâkin-i künc-i gamun, seyr-i gülistân istemez.
--	---

(Kapının toprağına düşen [kimse], cennete meyletmez. [Aşkın] gam köşesinde oturan [kimse] gül bahçesini dolaşmak istemez.)

2. Obje (Nesne) Tabakası

Beyitteki obje tabakasını, "hâk-ı der, üftâde, behişt, seyr-i gülistân, künc-i gam ve sâkin" kavramları oluşturmaktadır. "behişt/gülistân" ve "üftâde-i hâk-i der/sâkin-i künc-i gam"

kavramları arasındaki anlam ilgisi sebebiyle leff ü neşr sanatı oluşturulurken “hâk-ı der” tamlaması ile de mecâz-ı mürsel sanatına başvurulmuştur. “Sâkin” ve “seyr” kelimeleri arasındaki ilgi ise tezat sanatını meydana getirmiştir. Buna ek olarak sevgilinin kapısının toprağına düşenin cenneti arzulamaması, gam köşesinde çile çekenin gül bahçesinde gezmek istememesi tefrik sanatının bir örneğidir.

3. Karakter Tabakası

Beyitte düşkün bir âşık tablosu çizilmiştir. Sevgilinin kapısının toprağına düşen âşık, türlü lütufları içinde bulunduran cenneti dahi istemez. Sevgilinin yöresi, onun nazarında cennet gibidir, huzur vericidir. Âşık bu nedenle fakirliği, aşkı ve derdi sever.

4. Alinyazısı (Kader) Tabakası

Sevgilinin aşkının, gam köşesinde oturan âşık, hakikî aşkı bulduğundan gül bahçesini dolaşmaz. Çünkü gül, dünyevî isteklerin sembolü olup kesreti ifade eder. Bu sebeple o, hakikî aşkın derdini çekmeyi tercih eder.

Dördüncü beyit

Cevrden âh itme ey âşık ki ayn-ı lutfdur

Dost esbâb-ı kemâl-i hüsne noxsân istemez

1. Semantik (Anlamsal) Tabaka

a. Kelime Semantiği

cevr: eziyet, cefâ

âh itmek: şikâyet etmek

ayn: bir şeyin aslı

noksân: kusur

esbâb: sebepler

kemâl: bir şeyin tam ve noksânsız dereceye erişmiş olması durumu, mükemmellik

hüsn: güzellik

dost: sevgili, yâr

b. Cümle Semantiği

Beytin Okunuşu

Beytin Kurallı Cümleye Çevrilmiş Hâli

Cevrden âh itme ey âşık ki ayn-ı lutfdur

Dost esbâb-ı kemâl-i hüsne noxsân istemez

Ey âşık! Cevrden âh itme ki ayn-ı lutfdur
dost esbâb-ı kemâl-i hüsne noxsân istemez.

(Ey âşık, sevgilinin cefasından şikâyet etme! Çünkü seven kimse, güzelliğin mükemmel hâlde olması için gereken sebeplerin eksik olmasını istemez.)

2. Obje (Nesne) Tabakası

Beyitte öne çıkan objeler “âşık, kemâl-i hüsn, noxsân, cevr, ayn-ı lutf” sözcük ve tamlamalarıdır. Bu objelerden “âşık” ve “dost” sözcükleri arasındaki anlamsal ilgi tenasüp sanatını oluştururken “cevr/lutf” ve “kemâl/noksân” sözcükleri arasındaki zıtlık ile de tezat sanatı oluşturulmuştur. Bunun yanında şairin “ey âşık” biçimindeki seslenişi nida sanatı meydana getirmiştir.

3. Karakter Tabakası

Bu beyit, Divan şiirindeki âşığın rolünü açıkça ifade etmektedir. Bu rol dağılımına göre âşık mazlum, sevgili ise zalimdir. Âşık, sevgilinin tüm eziyetleri karşısında asla âh etmemelidir. Zira sevgilinin güzelliğini kemale eriştiren kendi zalimliğidir.

4. Alinyazısı (Kader) Tabakası

Bu beyit, âşığın alinyazısının her zaman sevgilinin eziyetlerine maruz kalmak olduğunun ve sevgilinin de âşığa zulmettiğinin açık bir ifadesidir. Âşık, bu zulümden şikâyet etmemelidir. Üstelik cevretmek, sevgilinin kusursuz bir güzel olduğunun alameti olduğundan âşık bu durumdan memnun olmalıdır.

Beşinci beyit:

Âşık isen rind ü rüsvâlıkdan ikrâh itme kim

İşk sırrın iktizâ-yı devr pinhân istemez

1. Semantik (Anlamsal) Tabaka

a. Kelime Semantiği

rind: gönül gözüyle gören, hoş görülme, kalender

rüsvâ: kötülükle şöhret bulmuş, rezil, kepâze kimse

ikrâh: iğrenme, tikslenme

ışk: aşk

iktizâ-yı devr: devrin gerekleri

pinhân: gizli

sırr: gizli tutulan şey

b. Cümle Semantiği

Beytin Okunuşu

Beytin Kurallı Cümleye Çevrilmiş Hâli

Âşık isen rind ü rüsvâlıkdan ikrâh itme kim İşk sırrın iktizâ-yı devr pinhân istemez	Âşık isen rind ü rüsvâlıkdan ikrâh itme kim İşk sırrın iktizâ-yı devr, ışk sırrın pinhân istemez.
---	--

(Âşık isen rindlikten ve rezillikten tikslenme [çünkü] devrin gerekleri, aşk sırrının gizli kalmasını istemez.)

2. Obje (Nesne) Tabakası

"Âşık, ışk, rind, rüsvâ, sır, pinhân" kelimeleri beytin anlamını yansıtan objelerdir. Aynı kökten türeyen "aşk" ve "ışk" kelimeleri iştikak sanatını oluşturmuştur. "ışk, sır, pinhân" kelimeleri arasında ve "âşık, rind, rüsvâ" kelimeleri arasındaki anlamsal ilgi tenasüp sanatını meydana getirmiştir.

3. Karakter Tabakası

Âşık olmayı tercih eden kimse, rezillikten tikslenmemeli ve aşk derdinin onu düşüreceği zor durumları göğüsleyebilmelidir. Nitekim aşk yolunda yaşanacak şeyler, öteki insanların anlayamayacağı ve ayıplayacağı niteliktedir.

4. Alinyazısı (Kader) Tabakası

Divan şiirinde âşığın kaderinde maşukundan gelen belalar hiç de eksik olmaz. Âşık, sevgiliden ayrılık ve türlü eziyetler sonucu âh eder, sürekli yalvarır. "Yakasını yırtar, kan yutar, aldatılır, oyuncak gibi oynanır, aklını yitirir." (Pala, 2015, s. 37) Âşığın zuhur eden bu hâli ve devrin gereği, aşk sırrını ortaya çıkarır ve kınanmak, onun için kaçınılmaz olur.

Altıncı beyit

İşkdan vehm itmesün âşık yıhar gönlüm diyü

Hîç sultânem diyen mülkini vîrân istemez

1. Semantik (Anlamsal) Tabaka

a. Kelime Semantiği

âşık: bir şeye veya birine karşı aşırı sevgi duyan kimse, tutkun, meftun

vehm itmek: korkmak, zannetmek

mülk: mal

sultân: hükümdar

vîrân: yıkılmış, harap

b. Cümle Semantiği

Beytin Okunuşu

Beytin Kurallı Cümleye Çevrilmiş Hâli

İşkdan vehm itmesün âşık yıhar gönlüm diyü
Hiç sultânem diyen mülkini vîrân istemez

Âşık, gönlüm yıhar diyü işkdan vehm
itmesün. Sultânem diyen mülkini hiç
vîrân istemez.

(Âşık, gönlümü yıkar diye aşktan korkmasın. Sultanım diyen, mülkünü harap olmuş istemez.)

2. Obje (Nesne) Tabakası

“İşk, âşık, gönlüm, sultânem, mülk, vîrân” kelimeleri, beyitteki önemli objelerdir. Bunlar içerisinde aynı kökten türeyen “ışk” ve “aşk” sözcükleri iştikak sanatını oluşturmuştur. İlk mısradaki “âşık, yıhar, gönül” sözcüklerine karşılık ikinci mısradaki “sultân, mülk, vîrân” sözcüklerinin sıralanması leff ü neşr sanatını meydana getirmiştir.

3. Karakter Tabakası

Bu beyitte âşık, aşk yolundaki zorlu maceraya karşı cesaretlendirilmektedir. O, aşktan asla korkmamalıdır çünkü gönül Allah'ın mülküdür. Allah da mülkünün harap olmasını istemez.

4. Alinyazısı (Kader) Tabakası

Önceki beyitlerde olduğu gibi burada da aşk, alinyazısıdır. Âşığın şikâyet etmesi, korkması, çekinmesi yersizdir. Zira seçtiği bu hayat biçiminde ayrılıktan ve elemden başka bir şey yoktur. Tüm bu çileye rağmen gönlün virane olması düşünülemez. Allah, kendi mülkü olan gönlün viran olmasına müsaade etmez.

Yedinci beyit

Ey Fuzûlî muttasıl devrân muhâlifdür sana

Gâlibâ erbâb-ı isti'dâdı devrân istemez

1. Semantik (Anlamsal) Tabaka

a. Kelime Semantiği

muttasıl: ara vermeksizin, devamlı olarak, aralıksız

devrân: felek

muhâlif: aykırı, zıt

erbâb-ı isti'dâd: yetenek sahipleri

b. Cümle Semantiği

Beytin Okunuşu

Beytin Kurallı Cümleye Çevrilmiş Hâli

Ey Fuzûli muttasıl devrân muhâlifdür sana Gâlibâ erbâb-ı isti'dâdı devrân istemez	Ey Fuzûli! Devrân muttasıl sana muhâlifdür. Gâlibâ devrân, erbâb-ı isti'dâdı istemez.
--	--

(Ey Fuzûli! Felek, sürekli senin isteklerine muhalif bir biçimde devrediyor. Galiba devran yetenek sahibi insanları istemez.)

2. Obje (Nesne) Tabakası

Beyitteki temel obje tabakasını "devrân, muhalif, erbâb-ı isti'dâd" kelimeleri oluşturmaktadır. Tüm bu objelerin birlikte kullanımı, şairin hayat felsefesi hakkında ipuçları vermektedir. Fuzûli'nin kendine seslenmesiyle tecrid, ilk mısırada söylenen "devrân" kelimesinin ikinci mısırada tekrarlanmasıyla da reddü'l-acüz ale's-sadr sanatı oluşturulmuştur. Ayrıca feleğin Fuzûli'nin isteklerine aykırı biçimde dönmesi tecâhül-i ârif sanatını düşündürmektedir.

3. Karakter Tabakası

Iztırap şairi olan Fuzûli'nin hayatta hiçbir şeyden şikâyet etmez. Sızlandığı tek şey talihi olmuştur. Şair, feleğin bile kendi isteklerine muhalif biçimde hareket ettiğini düşünecek kadar karamsardır. Şairin önceki beyitlerde menfi düşünceleri defeden müspet tavrı, bu beyitte yerini talihten yakınmaya bırakmıştır.

4. Alinyazısı (Kader) Tabakası

Şaire göre kabiliyetli kimselerin bu hayatta şansı yoktur. Çünkü felek bile bu insanların arzularına uygun biçimde dönmez. Bu sebeple ters talihin "erbâb-ı isti'dâdın" alinyazısı olduğu söylenebilir.

SONUÇ

Bu çalışmada Fuzûli'nin "istemez" redifli gazeli, ontolojik metotla incelenmiş ve Divan şiiri metinlerinin bu metotla tahlil edilebilirliği sınanmıştır. İncelemelerimiz neticesinde Fuzûli'nin "istemez" redifli gazelinde ontolojik inceleme metodundaki iç ve dış yapıyı oluşturan tüm unsurların bulunduğu tespit edilmiştir. Ses, anlam, nesne, karakter ve alinyazısı tabakaları arasındaki korelasyon, gazelin başından sonuna kadar devam etmiştir. Çalışmamız sırasında Divan şiirinin çok katmanlı örgüsü sebebiyle ontolojik çözümlenmeye müsait bir yapısı olduğu görülmüştür. Söz konusu metotla birçok anlama haiz olan bu metinlerin üzerindeki katmanlar bir bir kalkarak eserin anlam ve estetik değeri ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte ontolojik inceleme metodu, okuyucuya şiirin anlam dünyasına girmeyi kolaylaştıran bir yol haritası sunmaktadır.

Sonuç itibarıyla, edebî metnin her bir parçasını tek tek ele alan ontolojik inceleme metodunun Divan şiiri tahlillerinde araştırmacılara farklı bir sistem sunduğu ve bu metinlere yeni bir bakış açısı getirdiği söylenebilir. 21. yüzyılda Klasik şiirimizin dünyasına girebilmek amacıyla bu tarz modern ve estetik yöntemlerden yararlanılabilir. Hatta modern inceleme yöntemleri, geleneksel yöntemlere eşlik edebilir. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki bir metnin hermenötik, gösterge bilimsel, yapısal, ontolojik vb. açıdan incelenmesi bu metotları klasik yöntemlerden üstün kılmaz aksine metni ve sanatçısını anlamaya hizmet eder.

KAYNAKÇA

Akyüz, K., Yüksel, S., Beken, S., Cunbur, M. (1958). *Fuzûli Türkçe divan*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Bayram, Y. (2003). Ontolojik analiz metodu ve bir uygulama. *Yom Sanat*, 12, 12-15.

Cezvizci, A. (1999). *Paradigma felsefe sözlüğü*. Paradigma Yayınları.

Çevik, M. (1966). *Taşköprülüzâde Ahmed Efendi mevzuatü'l-ulûm-1*. Üç Dal Neşriyat.

Devellioğlu, F. (2001). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lûgat*. Aydın Kitabevi.

- İpekten, H. (2003). *Fuzûlî hayatı sanatı eserleri*. Akçağ Yayınları.
- Kardaş, S. (2014). Nâbî'nin 'gelür gider' redifli gazelinin ontolojik analiz yöntemiyle yorumlanması. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(29), 529-536.
- Kutluer, İ. (2020). *Miftâhu's-saâde*. TDV İslam Ansiklopedisi, 30, 18-19. TDV Yayınları.
- Külekçi, N. (2013). *Açıklamalar ve örneklerle edebî sanatlar*. Akçağ Yayınları.
- Pala, İ. (2015). *Ansiklopedik Divân Şiiri sözlüğü*. Kapı Yayınları.
- Tarlan, A.N. (2017). *Fuzûlî divanı şerhi*. Akçağ Yayınları.
- Tökel, D. A. (2007). Divan Şiiri'ne modern metin çözümleme yöntemlerinden bakmak. *Turkish Studies*, 2(3), 535-555.
- Tunalı, İ. (1971). *Sanat ontolojisi*. Edebiyat Fakültesi Matbaası.
- Uludağ, S. (2012). *Tasavvuf terimleri sözlüğü*. Kabalıcı Yayıncılık.
- <http://lugatim.com> Kubbealtı Lugatı